

Sana Valiulina

Winterse buien

Of ben ik wel geïntegreerd genoeg

2016 Prometheus Amsterdam

Inleiding

Allereerst: de G van het woord *Gollandija*, de spil waaromheen *Winterse buien* kletteren, spreek je uit als de Engelse g van *garden*. Alle verhalen in de bundel hebben iets met Gollandija te maken, ook al gaan ze er niet allemaal direct over. Dat komt doordat ze een deel van mij is geworden. Als ik naar de wereld om me heen kijk, zit ze in mijn blik. Daarom moet haar naam goed worden gelezen en uitgesproken. Háár naam, want mijn Gollandija is en blijft van het vrouwelijk geslacht dankzij de vrouwelijke Russische uitgang 'ija'.

Winterse buien beslaat ongeveer de laatste vijftwintig jaar van mijn leven. Bij het samenstellen van de bundel werd ik getroffen door twee dingen. Ten eerste: hoe geruisloos gaat de tijd. Een maartse dag in 1989 toen een toestel van Finnair mij naar Gollandija bracht, de novemberavond in de Achterhoek wanneer ik dit opschrijf, en alles daartussenin zijn samengesmolten tot één moment. Alle gebeurtenissen lijken zich bovendien tegelijk af te spelen. De tijd weigerde zich in mijn beleving lineair te bewegen. Daarom heb ik ook afgezien van de chronologische volgorde waarin ik de essays aanvankelijk wilde ordenen. Maar hoe dan wel? Het antwoord hierop was de tweede ontdekking. Namelijk dat het zoeken naar ordening, of vorm, vaak teruggrijpt naar bestaande, 'oude' patronen. In feite was die vorm er al, ik hoefde hem alleen maar te herkennen en 'op te rapen'.

Als kind was ik dol op het oude Russische tijdschrift *Ruskoje Slovo* (*Het Russische woord*). Het waren eigenlijk tien of meer nummers, ingebonden in een vuistdikke band met een

harde kaft. Mijn vader had dit prerevolutionaire tijdschrift op de kop getikt in een antiquariaat in Sovjet-Tallinn. Hij behoorde tot het onvermoeibare jager-verzamelaarras, maar dan op boekengebied. Het leuke aan *Het Russische woord* was dat je het op een willekeurige bladzijde kon openslaan en meteen kon gaan lezen. Alles vond ik even fascinerend in die vergeelde, vaag naar schimmel ruikende wereld van het oude Rusland. Mondaine en criminele reportages, verhandelingen over het onderwijs en jurisprudentie, boekrecensies, afleveringen van romans, verhalen over de exotische volkeren van Rusland, modeplaatjes, moppen, gedichten. Mijn favoriete rubriek heette 'Smes', wat in het Nederlands 'mix' betekent. Het was een bonte verzameling van verhaaltjes, reportages en impressies over van alles en nog wat. Zonder zichtbare structuur en des te bruisender. 'Smes' heeft dus goeddeels de volgorde van mijn stukken bepaald.

Onzichtbare structuur is niet hetzelfde als geen structuur. De essays zijn wel degelijk met elkaar verbonden, misschien wel door middel van dialectiek. Diep in mijn hart blijf ik toch een socialistisch meisje. De verschillende tegengestelde krachten die ik probeer te definiëren, verwoorden en voelbaar te maken zijn in een oneindige strijd verwikkeld. Maar hoe hevig de weegschaal soms ook mag schommelen en schokken, hij zal nooit definitief naar één kant overhellen.

Wel heb ik de artikelen uit de jaren negentig voor de Achterpagina van *NRC Handelsblad*, tevens mijn eerste publicaties, bij elkaar gezet. Hetzelfde geldt voor mijn latere 'anti-Mordor'-stukken.

Een van de drijfveren die mijn kijk op de dingen heeft beïnvloed en nog altijd beïnvloedt is 'het heimwee naar de wereldcultuur'. Dat zijn de woorden van de Russisch-joodse dichter Osip Mandelstam uit zijn explosieve essay 'Woord en cultuur'. De voormalige bewoners van Oost-Europa werden letterlijk

verteerd door dat verlangen, juist omdat ze decennialang afgesneden waren van die cultuur. Alles wat door het IJzeren Gordijn naar binnen sijpelde werd met dankbaarheid en soms met regelrechte devotie aanvaard en tot zich genomen. Nu, jaren later, weet ik: dat heimwee is nooit te stillen, omdat die wereldcultuur zo oneindig veel groter is dan jezelf. En dat is maar goed ook, het verlangen moet verlangen blijven. Maar als er iets is in deze complexe wereld wat je enige houvast en troost kan bieden, dan is het de cultuur wel. Jaren geleden heeft ze miljoenen mensen in het oostelijke deel van Europa van een wisse mentale dood gered. En ook in onze huidige, ‘bezeten’ wereld is haar ‘reanimerende’, helende en verbindende werking belangrijker dan ooit.

De essays uit *Winterse buien* zijn afkomstig uit *Rusland Monitor*, *De Tweede Ronde*, *De Groene Amsterdammer*, *Vrij Nederland*, *NRC Handelsblad*, *Ah*, *Triëst* uit de stedenreeks van Bas Lubberhuizen, *Trouw*, *De Gids* en mijn eigen la.

Mijn Gollandija

Mijn eerste kennismaking met Nederland verliep via het geschreven woord. Ik was een jaar of tien, en op een dag dat ik me verveelde pakte ik een boek uit de grote boekenkast van mijn vader. *Het land der wonderen* heette het, het boek dat het wonderland genaamd Gollandija tevoorschijn toverde. In dat wonderland schrobden huisvrouwen fanatiek de stoeptegels voor hun huisjes, verslond men met het hoofd in de nek vette haringen op straat, zaten mensen met hun trui aan op het strand, vanwege de wind, die ook de wieken van de molens geen seconde rust gunde. Het wonderland was een dynamische, rusteloze wereld: fietsen traptten tegen de wind in, ronde kazen rolden naar de marktplaats, metershoge golven bestormden kilometerslange dijken, de Vliegende Hollander kon maar geen stille haven vinden en alleen een klein jongetje stond eeuwenlang met zijn vingertje in een gaatje van de dijk, blauwbekkend, verlamd bijna, maar vastberaden om zijn land van de zee te redden. De kleine held stierf uiteindelijk, zoals het hoort. Wat leek hij op die Sovjetmartelaars, die tijdens de Oktoberrevolutie en de Tweede Wereldoorlog hun jonge levens offerden voor hun vaderland, en die ons als voorbeeld moesten dienen. Ik veegde mijn tranen weg en las verder. Ondanks de pagina's over de ongelijke strijd tussen het grootkapitaal en de arbeidersklasse, die ik meestal achteloos oversloeg, was ik in mijn fascinatie voor Het Wonderland net zo standvastig als het jongetje met zijn vingertje in die dijk. Of ik mijn ziel toen aan het land verloor weet ik niet. Maar het was een stil begin van een lange romance tussen mij en het land waar-

van de naam in het Russisch – Gol-lan-di-ja – een vrouwelijke uitgang heeft, en met die dubbele ‘l’ in het midden, op de wie-len van de naburige ‘o’ en de ‘a’, eindeloos in je mond rolt, zo als de ronde kazen op de Goudse markt.

Ik zette het boek terug op de plank, en Gollandija verdween weer, net zo geruisloos als ze was verschenen, om een paar jaar later mijn leven voor een tweede keer binnen te glijden, ditmaal op zilveren schaatsen. Mijn tweede ontmoeting met haar vond plaats in de winter, op de onmetelijke ijsbaan waarin Het Wonderland veranderd was. De onstuimige wateren van Gollandija leken getemd, maar op het ijs speelde zich een diepmen-selijk drama af vol afgunst, nijd en jaloezie. Intens leefde ik met de positieve held mee, die vele malen op de proef werd ge-steld maar uiteindelijk de belangrijkste schaatswedstrijd won, dankzij zijn volharding en zijn goedheid. *De zilveren schaat-sen* was een perfect Amerikaans boek dat onontkoombaar naar een happy end leidde. Bevredigd in mijn rechtvaardig-heidsgevoel sloeg ik het boek dicht en bleef nog even dromerig naar de blauwe horizon van Gollandija staren, waarachter Pe-ter geruisloos op zijn zilveren schaatsen verdween.

Na jaren niets van Gollandija vernomen te hebben hoorde ik haar naam opeens in de halfdonkere kleedkamer van de melk-fabriek in Tallinn, waar ik toen werkte. ‘Er komen specialisten uit Gollandija,’ zei een van de melkvrouwen en ze knipoogde. ‘Twee jonge mannen en één wat oudere.’ De komst van de spe-cialisten deed de harten van de melkmeisjes sneller kloppen. De meisjes van de afdeling waar de Hollandse apparatuur geïnstalleerd zou worden liepen met gestifte lippen en opgehe-ven hoofden rond. De fabrieksmacho’s verbleekten hopeloos in de gloed der nieuwkomers, die overigens nog door niemand gezien waren. Het wachten op de Hollanders kreeg de lading van *Wachten op Godot*, maar in tegenstelling tot deze laatste daalden de eersten op een dag werkelijk neer op de afdeling

Melk en Room. (Die Hollanders zijn hier toch godenzonen!) ‘Nog nooit zulke witte tanden gezien,’ vertelde een meisje van die afdeling bewonderend. Maar de Hollanders trokken zich niets van de meisjes aan. Met snelle pas liepen ze, onder begeleiding van de directeur, door de fabriek, onbereikbaar in de schittering van hun brillenglazen en roomwitte tanden. Hun witte jassen wapperden wild om hen heen alsof ze de wind uit Gollandija met zich mee hadden genomen. Ik heb ze nog een keer gezien, op een fabrieksfeestje, stralend en glimlachend, in het gezelschap van de blonde directiesecretaresse, en hoewel ze maar een paar meter van me af stonden, leken ze mijlen verder weg dan die Peter met de zilveren schaatsen, toen hij achter de horizon verdween.

Na die drie Hollanders verdween Gollandija weer uit mijn leven. Een jaar of vijf later verscheen ze in een geheel andere gedaante.

Die man achtervolgde mij – dat was duidelijk. Hij zat tegenover me met zijn attachékoffertje op schoot en bekeek mij door zijn dikke, in een gouden montuur gevatte glazen. Met zijn dure pak en chique schoenen was hij een ongewone verschijning in de Moskouse metro. Ik stapte uit, hij ook. In de overvolle lange gang haalde hij mij in: ‘Ik zoek iemand om iets moois mee te delen.’ Ik haalde mijn schouders op en liep snel verder, naar de uitgang. Op straat haalde hij iets uit zijn koffer-tje en mijn hart sloeg een slag over. Voor mijn neus zag ik een slanke fles gevuld met een goudgeel vocht, dat van de zon afkomstig leek. Op een glanzend, zwart etiket straalden vier magische letters, B-O-L-S, mij tegemoet. Gollandija had me niet in de steek gelaten, op een donkere Moskouse avond stuurde ze me deze zonnige groet die ze in het attachékoffertje van een Russische patser had verstopt. Ze had de chauffeur van de patser ziek gemaakt zodat deze voor het eerst in vijftien jaar de metro moest nemen. Tien minuten later zaten we in een verla-

ten park en dronken om de beurt het mierzoete spul dat naar eierdooiers smaakte, uit de dop van de fles. Ik mocht de fles, die nog voor de helft met Gollandija was gevuld, meenemen. De patser heb ik nooit meer teruggezien, het spul heb ik in mijn eentje thuis opgedronken, want Gollandija was alleen van mij en ik wou haar met niemand delen. Misselijk, maar gelukkig waste ik de fles af en zette er drie verwelkte rozen in. Wie of wat zou de volgende bode van Gollandija zijn?

Een jaar later had ik een kale vriend die, het leven in een totaal land beu, ervan droomde om naar Gollandija te vluchten. In een boot, als verstekeling. Hij kende een jongen uit Holland die in Moskou Russisch studeerde, en die volgens mijn vriend voor de inlichtingendienst van Gollandija werkte, en die zou hem daarbij helpen. ‘Misschien regelt hij een plaatsje voor ons tweeën,’ zei mijn vriend. Met zijn drieën gingen we een keer naar een chic hotel, dat verboden terrein was voor Russen. Bij de ingang stonden drie grote dikke portiers, die meer op generaals leken. Van mijn vriend moest ik ‘KLM’ roepen. Het waren de volgende magische tekens die mijn geheime band met Gollandija versterkten. De deuren gingen open – het toverwoord had gewerkt – en ik bevond me in een glazen droompaleis waar alleen buitenlanders, KGB’ers en hoeren mochten komen. Zouden ze in Gollandija ook zulke prachtige gebouwen hebben? Ik keek naar de Hollandse kennis, maar durfde hem niet met mijn vragen lastig te vallen. Het was een rare jongen, hij draaide met zijn lichtrode hoofd steeds alle kanten op en had een zweverige blik die ook hier, binnen, naar de hemel was gericht.

Voordat ik het met mijn vriend uitmaakte heb ik nog een paar weken zijn wilde plannen over Gollandija moeten aanhoren. Hij was er zeker van dat zijn geluk in de stad Groningen lag.

Mijn geluk ligt ergens in een ander zonnestelsel. Het zou heel

goed kunnen dat het Gollandija uit mijn jeugd zich ook op die andere wereld bevindt. Daar ligt ze veilig en schoon, dagelijks door ijverige huisvrouwen geboend en gepoetst. Overgoten door een zon die de kleur heeft van Bols-advocaat. Dag en nacht bewaakt door het kleine jongetje dat liever sterft dan zijn vingertje uit de dijk haalt. En zo hoort het ook.

Maar dat wist ik natuurlijk nog niet, toen, op die dag dat ik mijn voet op de bodem van Gollandija zette. Op de glanzende tegeltjes van Schiphol International Airport, om preciezer te zijn. Ik greep de hand van mijn Hollander vast en liet me door de lichte, rumoerige gangen meevoeren. Gollandija bleek taxi's te hebben die niet naar benzine stonken, en perfect geasfalteerde wegen waarop kleurige auto's geruisloos in gedisciplineerde rijen voortbewogen.

Mijn eerste daad in Gollandija was het sluiten van een tijdelijke ziektekostenverzekering. In Gollandija liep niemand onverzekerd rond, vertelde mijn Hollander, een gebroken been kon je financieel ruïneren. Na daarvoor een bank te hebben bezocht kochten we heerlijke ham en kaas bij een kruidenier, die meer op een professor leek. En iedereen lachte tegen me. Bakkers, treinconducteurs, obers, apothekers, hoeren, zittend in hun glazen vitrines... Gollandija was natuurlijk heel blij om mij te mogen begroeten. Ik lachte terug, maar na een paar maanden gingen mijn kaakspieren pijn doen. Ik liep langs etalages met ronde kazen en rijen sierlijke Bols-flessen, en lachte niet. Niemand kon me iets zinnigs over het jongetje met zijn vingertje in de dijk vertellen. *De zilveren schaatsen* vonden ze maar een Amerikaans kitschverhaal, en het leek alsof alle honden van de wereld hun drollen op de Amsterdamse straten achterlieten. Maar Gollandija bleef lachen, met een gelukzalige, onbestemde lach, tegen iedereen en tegen niemand. Zij had, kortom, een eigen leven dat niets met mij te maken had. Ik voelde me verraden, in de steek gelaten, en ik had het altijd

koud, vooral in de winter, toen Gollandija, in plaats van in het sprookjesachtige ijslandschap van *De zilveren schaatsen* te veranderen, liters regen uit haar grauwe hemel op me uitstortte. Ik kocht een donsjack, een stevige paraplu, en besloot de scherfjes van mijn droom te gaan oprapen. Misschien kon ik er een nieuw leven uit puzzelen, mijn nieuwe Gollandija.

Bijna dertien jaar later ben ik nog steeds met die puzzel bezig. En ik denk niet dat ik er ooit klaar mee ben. Na elk figuurtje dat ik heb gelegd ontdek ik weer een gapende ruimte die nog gevuld moet worden. Met die droomscherfjes die nooit opraken.

Maar achter die altijd onvoltooide, dynamische, plagende puzzel kan ik soms de contouren en het schijnsel van mijn eerste Gollandija onderscheiden, dat tegen mij lacht en weer naar dat andere zonnestelsel verdwijnt.